

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

Географічний факультет

Кафедра землезнавства та геоморфології

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ЗАГАЛЬНЕ ЗЕМЛЕЗНАВСТВО

для студентів

галузь знань
спеціальність
освітній рівень
освітня програма

**Е Природничі науки, математика та статистика
Е4 Науки про Землю
Бакалавр
Картографія, геоінформаційні системи, дистанційне
зондування Землі
Немає
Обов'язкова**

спеціалізація
вид дисципліни

Форма навчання
Навчальний рік
Семестр
Кількість кредитів ECTS
Мова викладання, навчання
та оцінювання
Форма заключного контролю

**Денна
2025/2026
2
3
українська
іспит**

Викладач: Погорільчук Наталія Михайлівна, кандидат географічних наук,
доцент, доцент кафедри землезнавства та геоморфології

Пролонговано: на 2026/27 н. р. _____ (_____) “___” _____ 2026 р.;
на 2027/28 н. р. _____ (_____) “___” _____ 2027 р.

Київ – 2025

Розробник:

Погорільчук Наталія Михайлівна, кандидат географічних наук, доцент кафедри землезнавства та геоморфології, доцент, кафедра землезнавства та геоморфології.

Затверджено на засіданні кафедри землезнавства та геоморфології, протокол № 1 від 26 серпня 2025 року.

Завідувач кафедри

Сергій БОРТНИК

26 серпня 2025 року.

Схвалено на засіданні кафедри геодезії та картографії, протокол № 1 від 27 серпня 2025 року.

Завідувач кафедри

Людмила ДАЦЕНКО

27 серпня 2025 року.

Схвалено науково-методичною комісією географічного факультету, протокол № 7 від 27 серпня 2025 року.

Голова науково-методичної комісії

Наталія КОРОГОДА

27 серпня 2025 року.

ВСТУП

1. Мета дисципліни – надати студентам фундаментальні знання з теоретичних основ сучасного землезнавства, розуміння загальних закономірностей будови, розвитку і функціонування земного простору як цілісної системи. Дисципліна «Землезнавство» є компонентом обов’язкового блоку ОПП «Картографія, геоінформаційні системи, дистанційне зондування Землі».

2. Попередні вимоги до опанування або вибору навчальної дисципліни:

- 1) успішне опанування дисциплін «Геологія», «Гідрологія», «Метеорологія»;
- 2) вміння аналізувати причинно-наслідкові зв’язки між природними компонентами, процесами та явищами у природному середовищі та з’ясовувати їх просторово-часові закономірності.

3. Анотація навчальної дисципліни.

Загальне землезнавство – комплексна наука, присвячена вивченню загальних закономірностей природи планети, тобто структури, внутрішніх та зовнішніх взаємозв’язків, динаміки функціонування земного простору (епігеосфери) як цілісної системи. На відміну від галузевих наук про Землю, кожна з яких розглядає переважно певний компонент або геосферу, землезнавство охоплює загальні властивості, ознаки та наскрізні процеси, те, що об’єднує в якісно відмінне від кожної з складових інтегральне утворення – епігеосферу. Задачами землезнавства є: пізнання закономірностей будови і розвитку епігеосфери; дослідження динаміки процесів переносу речовини й енергії в ній; розробка оптимальної системи взаємодії між суспільством та природою (природокористування, ресурсний та природоохоронний аспекти). Загальне землезнавство виконує також методологічну та освітню місію, сприяючи інтеграції знань із географії, геології, біології, кліматології, екології, формуванню цілісного природничого світогляду, а також поширенню геограмотності та геоетики у суспільстві.

Дисципліна складається з трьох змістових модулів. Перший - присвячений теоретико-методологічним засадам загального землезнавства, а також розгляду загальнопланетарних характеристик та властивостей Землі. Другий – присвячений аналізу епігеосфери, її будови, функціонування, закономірностей тощо. Третій модуль розглядає землезнавчі аспекти взаємодії людини та земних систем, майбутні сценарії розвитку людства.

4. Завдання (навчальні цілі). До основних завдань навчальної дисципліни належать: інтеграція знань, отриманих студентами під час вивчення окремих фізико-географічних дисциплін; формування уявлення про геосфери як цілісну систему; оволодіння фундаментальними вихідними поняттями сучасного землезнавства; пізнання закономірностей будови, динаміки і розвитку

епігеосфери, що є основою у прогнозуванні майбутніх сценарії розвитку природи та людства.

Дисципліна забезпечує набуття студентами наступних компетентностей:

- Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності (ЗК04).
- Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями (ЗК08).
- Прагнення до збереження природного навколишнього середовища (ЗК11).
- Здатність до абстрактного мислення, аналізу та Синтезу (ЗК15).
- Знання та розуміння теоретичних основ наук про Землю як комплексну природну систему (СК01).
- Здатність застосовувати базові знання фізики, хімії, біології, екології, математики, інформаційних технологій тощо при вивченні Землі, її геосфер та результатів їх взаємодії (СК02).
- Здатність застосовувати кількісні методи при дослідженні геосфер та результатів їх взаємодії (СК04).
- Здатність до всебічного аналізу складу і будови геосфер (СК05).
- Здатність проводити моніторинг об'єктів, процесів, явищ та результатів їх взаємодії в геосферах (СК07).
- Здатність самостійно досліджувати природні матеріали (у відповідності до спеціалізації) в польових і лабораторних умовах, описувати, аналізувати, документувати і звітувати про результати (СК08).
- Здатність ідентифікувати та класифікувати відомі і реєструвати нові об'єкти у геосферах, їх властивості та притаманні їм процеси (СК10).

5. Результати навчання за дисципліною:

Результат навчання (1. знати; 2. вміти; 3. комунікація; 4. автономність та відповідальність)		Форми (та/або методи і технології) викладання і навчання	Методи оцінювання	Відсоток у підсумковій оцінці з дисципліни
Код	Результат навчання			
1.1	Теоретичні основи землезнавства: об'єкт та предмет, джерела інформації, парадигми, методологічні засади.	Лекція	Оцінювання контрольних робіт, іспит	до 5%
1.2	Характеристики та властивості Землі як планети	Лекція, практичне заняття		до 5%
1.3	Структуру, характеристики, властивості епігеосфери	Лекція		до 10%
1.4	Колообіги речовини. Колообіг води, біогеохімічні колообіги речовин, літосферний колообіг.	Лекція, практичне заняття		до 5%
1.5	Закономірності будови та функціонування епігеосфери	Лекція		до 5%
1.6	Сценарії змін клімату та майбутнього розвитку людства	Лекція		до 5%
1.7	Глобальні проблеми людства та шляхи їх подолання. Засади	Лекція, практичні заняття		до 5 %

	геоетики як нової парадигми взаємин людини й Землі.			
2.1	Шукати, обробляти та аналізувати інформацію про земні системи	<i>Лекції, практичні заняття</i>	<i>Оцінювання практичних робіт, іспит</i>	до 10%
2.2	Пояснювати на конкретних прикладах закономірності функціонування епігеосфери	<i>Практичні заняття</i>		до 9%
2.3	Встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між компонентами природного середовища та формулювати закономірності їх організації	<i>Лекції, практичні заняття</i>		до 9%
2.4	Показувати на карті географічні об'єкти та визначати їх географічне положення	<i>Самостійна робота, практичні заняття</i>	<i>Опитування по карті</i>	до 15%
2.5	Обґрунтовувати з геосистемної позиції шляхи вирішення глобальних проблем та пом'якшення наслідків змін клімату та екологічної кризи	<i>Лекції, практичні заняття</i>	<i>Оцінювання практичних та контрольних робіт, іспит</i>	до 7%
3	Вироблення практичних навичок групового обговорення проблем та належного представлення результатів	<i>Практичні заняття</i>		до 10%
4.	Мотивування необхідності вивчення законів організації та закономірностей функціонування епігеосфери для забезпечення стратегії сталого розвитку суспільства	<i>Практичні заняття</i>		до 10%

6. Співвідношення результатів навчання дисципліни із програмними результатами навчання

Програмні результати навчання (назва)	Результати навчання дисципліни (код)													
	1.1	1.2	1.3	1.4	1.5	1.6	1.7	2.1	2.2	2.3	2.4	2.5	3	4
ПРН06. Визначати основні характеристики, процеси, історію і склад Землі як планетарної системи та її геосфер.			+	+	+					+	+			
ПРН09. Вміти виконувати дослідження геосфер за допомогою кількісних методів аналізу.				+					+			+		
ПРН10. Аналізувати склад і будову геосфери (у відповідності до спеціалізації з картографії, геоінформаційних систем, дистанційного зондування)	+	+	+	+	+			+	+	+	+	+		

Землі) на різних просторово-часових масштабних рівнях.														
ПР12. Знати і застосовувати теорії, парадигми, концепції та принципи в науках про Землю відповідно до спеціалізації.	+	+				+	+					+		+
ПР15. Уміти обирати оптимальні методи та інструментальні засоби для проведення досліджень, збору та обробки даних.						+	+	+	+			+	+	+

7. Схема формування оцінки:

7.1. Форми оцінювання студентів:

- **семестрове оцінювання:** рівень досягнення всіх запланованих результатів навчання визначається за результатами написання контрольних робіт (КР), виконання практичних робіт та здачі географічної номенклатури.

Питома вага результатів навчання у підсумковій оцінці за умови її опанування на належному рівні така:

результати навчання – 1.1 – 1.7 (знання) – до 40%;

результати навчання – 2.1 – 2.5 (вміння) – до 40%;

результати навчання – 3 (комунікація) – до 10%;

результати навчання – 4 (автономність та відповідальність) – до 10%.

Оцінювання за формами контролю:

Вид робіт	ЗМ 1		ЗМ 2		ЗМ 3	
	Мін. – 8 балів	Мак. – 15 балів	Мін. – 15 балів	Мак. – 30 балів	Мін. – 8 балів	Мак. – 15 балів
Практичні роботи	3 бали	5 балів	13 балів	10 балів	3 бали	5 балів
Географічна номенклатура	2 бали	5 балів	7 балів	10 балів	2 бали	5 балів
Модульна контрольна робота	3 бали	5 балів	10 балів	10 балів	3 бали	5 балів
* усі контрольні роботи мають розрахунково-аналітичний характер						

- **підсумкове оцінювання у формі іспиту** відбувається у письмовій формі.

- **умови допуску до підсумкового контролю:** студенти, які набрали сумарно меншу кількість балів ніж критично-розрахунковий мінімум – 60 балів до іспиту не допускаються. Рекомендований мінімум 31 бал. Студенти, які набрали менше 31 бали, перескладають окремі теми у вигляді додаткових завдань.

При простому розрахунку отримаємо:

	Семестровий контроль	Іспит	Підсумкова оцінка
<i>Мінімум</i>	<i>31</i>	<i>29</i>	<i>60</i>
Максимум	60	40	100

7.2. Організація оцінювання: контрольні опитування у тестовій письмовій формі проводиться після завершення викладання змістових модулів. Практичні роботи захищаються на наступному занятті, відповідно до навчального графіка. Студенти, які отримали за КР меншу за мінімально передбачену кількість балів, перескладають їх.

Загалом, формування оцінки спирається на «Положення про організацію освітнього процесу у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка», введеного в дію наказом № 170-32 від 11 квітня 2022 року.

Шкала відповідності

Відмінно / Excellent	90–100
Добре / Good	75–89
Задовільно / Satisfactory	60–74
Незадовільно / Fail	0–59

8. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ЗАНЯТЬ

№ п/п	Назви лекцій та практичних	Кількість годин		
		лекції	практичні	с/р
Модуль 1. Вступ до землезнавства. Загальнопланетарні властивості Землі				
1	Лекція 1. Історія формування уявлень про Землю та Всесвіт. Земна поверхня як середовище людства.	2	-	-
2	Лекція 2. Методологічні основи сучасного землезнавства. Сучасне землезнавство як наука про земні системи Основні поняття загального землезнавства. Джерела інформації, парадигми. Зв'язок із сучасними концепціями: Earth System Science, Critical Zone	4	-	-
3	Лекція 3. Земля як планета. Фігура та рухи Землі, їх географічні наслідки. Магнітосфера, гравітаційне та теплове поле Землі.	4	2	-
4	Лекція 4. Загальні природничі та організаційні закони земного простору. Механічна взаємодія, ізоастазія, гравітаційна диференціація, термодинамічні та геохімічні явища.	1	-	-
5	Вивчення географічної номенклатури		2	16
6	Модульна контрольна робота № 1	1		

Модуль 2. Епігеосфера як об'єкт загального землезнавства				
7	Лекція 7. Епігеосфера: поняття, структура та межі. Речовина, межі, складові частини. Альтернативні терміни та поняття	2	-	-
8	Лекція 8-9. Найважливіші риси будови епігеосфери: полярна асиметрія, зональність, азональність, секторність; висотна поясність. Структури розподілу суходолу та океану. Контактні зони. Бар'єри.	4	2	-
9	Лекція 10-11. Динаміка епігеосфери. Джерела енергії, основні типи руху. Радіаційний та тепловий баланс. Кругообіг води. Біологічний та біохімічний процеси. Перенесення мінеральної речовини.	4	2	-
10	Лекція 12. Найважливіші закономірності функціонування епігеосфери: цілісність, ритмічність, наявність кругообігів речовини енергії, неперервність розвитку та нерівномірність просторово-часового розвитку, емерджентність, нелінійність.	1	-	-
11	<i>Вивчення географічної номенклатури</i>	-	2	16
12	Модульна контрольна робота № 2	1		
Модуль 3. Антропогенний вимір епігеосфери				
13	Лекція 13. Антропосфера та антропоцен. Ознаки глобальної екологічної кризи. Глобальні проблеми людства. Геоетика як нова парадигма взаємин людини й Землі. Цілі сталого розвитку та географічний підхід до їх реалізації.	2	-	-
14	Лекція 14. Глобальні зміни клімату та їх географічні наслідки. Чинники кліматичних змін. Основні сценарії змін клімату.	2	2	-
15	Лекція 15. Основні сценарії розвитку людства. Сценарій сталого розвитку. Сценарій технологічної цивілізації. Сценарій екологічної кризи. Сценарій катастрофи. Сценарій ноосфери.	1	2	-
16	<i>Вивчення географічної номенклатури</i>	-	2	14
17	Модульна контрольна робота № 3	1	-	-
	ВСЬОГО	28	14	48

Загальний обсяг – 90 год.,

в тому числі:

Лекцій – 30 год.

Практичні заняття – 14 год.

Самостійна робота – 46 год.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА.

Основна література:

1. Атлас Світу. К.: ДНВП Картографія, 2005. 56 с.
2. Багров М. В., Боков В. О., Черваньов І. Г. Землезнавство: Підручник. За ред. П. Г. Шищенко. К.: Либідь, 2000. 464 с.
3. Олійник Я. Б., Федоришак Р. П., Шищенко П. Г. Загальне землезнавство: Навч. посіб. К.: Знання – Прес, 2003. 247 с.
4. Мельнійчук М. М., Білецький Ю. В. Загальне землезнавство: Методичні рекомендації до практичних занять. Луцьк: Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2010. 112 с.
5. Sandstone rock outcrops in the Outer Eastern Carpathians in Ukraine: Assessment of geotourism potential by the GAM and Brilha methods/ Braychevskyy Y., Korohoda N., Kovtoniuk O., Pohorilchuk N., Romanova O. *International Journal of Geoheritage and Parks*. 2022. Volume 11, Issue 2. P. 221–233.

Додаткова література:

1. Волошин І. І. Загальне землезнавство: навчальний посібник для вузів. Ніжин, Вид-во Ніжинського педагогічного ун-ту ім. М. Гоголя, 2002. 294 с.
2. Волошин І. І., Уварова А.Є. Загальне землезнавство: Практикум. К.: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2000. 238 с.
3. Губарев В. К. Географія світу: Довідник школяра і студента. Донецьк: ТОВ ВКФ “БАО”, 2004. 576 с.
4. Коротун І. М. Основи загального землезнавства. Навчальний посібник для студентів екологічних спеціальностей вищих закладів України. Рівне: РДТУ, 1999. 310 с.
5. Мольчак Я. О., Ільїн Л. В. Загальне землезнавство: Навчальний посібник. Луцьк: Видавництво ВДУ “Вежа”, 1997. 232 с.
6. Практикум із курсу „Загальне землезнавство” / Укладач. О. Л. Чудіна. Дніпропетровськ: РВВ ДНУ, 2007. 49 с.
7. Савчук Р. І. Загальне землезнавство з основами краєзнавства. Практикум. Суми: Університетська книга, 2009. 184 с.
8. Jones, C. et al. Bringing it all together: together: science priorities for improved understanding of Earth system change and to support international climate policy, *Earth Syst. Dynam.*, 2024. 15, 1319–1351, <https://doi.org/10.5194/esd-15-1319-2024>
9. Minor J., Pearl J. K., Barnes M. L., Colella T. R., Murphy P. C., Mann S., Barron-Gafford G. A. Critical Zone Science in the Anthropocene: Opportunities for biogeographic and ecological theory and praxis to drive earth science integration. *Progress in Physical Geography: Earth and Environment*, 2019. 44(1), 50–69. <https://doi.org/10.1177/0309133319864268>
10. Earth Science Literacy Principles. The Big Ideas and Supporting Concepts of Earth Science <https://www.earthscienceliteracy.org/document.html>
11. Ribeiro T., Vasconcelos C. Earth System Science and Education: From Foundational Thoughts to Geoethical Engagement in the Anthropocene. *Geosciences*,

2025. 15(6), 224. <https://doi.org/10.3390/geosciences15060224>

12. Vasconcelos C., Orion N. Earth Science Education as a Key Component of Education for Sustainability. Sustainability 2021, 13, 1316.

13. Teaching Geoethics під редакцією Клари Васконселос, Сюзанни Шнайдер-Вос і Сільвії Пепполоні
https://www.geoethics.org/_files/ugd/5195a5_921c3717df594e60bbef0a11cd83ad50.pdf?index=true